

Περί του τρόπου εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας:

Σκέψεις προς τον αναθεωρητικό συντακτικό νομοθέτη

Φερενίκης Παναγοπούλου-Κουτνατζή,

Δ.Ν. (Humboldt), Μ.Δ.Ε. (Παν. Αθηνών), Μ.Ρ.Η. (Harvard)

I. Εισαγωγή

Η πρόσφατη εμπειρία από την δυστοκία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας και την προσφυγή σε πρόωρες εκλογές έθεσε επί τάπητος το πρόβλημα μιας «ελλατωματικής συνταγματικής μηχανικής»,¹ η οποία μπορεί να οδηγήσει σε άσκοπα αδιέξοδα. Στο πλαίσιο της παρούσης εισηγήσεως αναζητείται η ανεύρεση προτάσεων προς τον αναθεωρητικό νομοθέτη,² προκειμένου να μην οδηγούμαστε σε εργαλειακή χρήση³ μίας διαδικασίας προς εξυπηρέτηση πολιτικών σκοπιμοτήτων. Προ των τελικών προτάσεων αναλύεται το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, η προβληματική αυτού και συζητούνται οι εναλλακτικές δυνατότητες.

II. Το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο

Η επιλογή του συντακτικού νομοθέτη (άρθρο 30 παρ. 1 εδ. β' Σ) είναι η έμμεση εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας με αποτέλεσμα να αποδίδεται σε αυτόν ένα ισχύο νομιμοποιητικό θεμέλιο.⁴ Η έμμεση εκλογή με ονομαστική ψηφοφορία⁵ εμφανίζεται πλησιέστερη προς τον κοινοβουλευτικό χαρακτήρα του πολιτεύματος και

¹ Βλ. *Ξενοφώντα Κοντιάδη*, Άρθρο 32 Σ, σε: Φίλιππο Σπυρόπουλο/Ξενοφώντα Κοντιάδη/Χαράλαμπο Ανθόπουλο/Γεώργιο Γεραπετρίτη (επιμ.), *Σύνταγμα*, Κατ' άρθρο ερμηνεία, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2017, σ. 800 επ. (807 επ., αρ. περιθ. 22).

² Σημειώνεται ότι από τις διατάξεις του άρθρου 110 Σ συνάγεται ότι απαγορεύεται η αναθεώρηση του αιρετού του Προέδρου της Δημοκρατίας (οι διατάξεις που καθορίζουν τη βάση και τη μορφή του πολιτεύματος, ως Προεδρευόμενης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας) και όχι εν γένει ο τρόπος εκλογής του. Βλ. *Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλο*, Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, Οργάνωση και Λειτουργία του Κράτους, τόμος Β', Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2009, σ. 429.

³ Βλ. *Κώστα Χ. Χρυσόγono*, Συνταγματικό Δίκαιο, Δεύτερη αναθεωρημένη έκδοση με τη συνδρομή *Στυλιανού-Ιωάννη Γ. Κουτνατζή*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2014, σ. 566. Βλ. επίσης *Χαράλαμπο Ανθόπουλο*, Ο χρόνος εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας, ΕφημΔΔ 2014, σ. 295 επ. (307).

⁴ Βλ. *Ιφιγένεια Καμτσιδου*, Η διαρρύθμιση της εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας στο ισχύον Σύνταγμα και η θεσμική σημασία της, σε: *Ιφιγένεια Καμτσιδου/Αντώνη Μανιτάκη/Γιώργο Γεραπετρίτη/Γιώργο Κατρούγκαλο/Σπυρίδωνα Βλαχόπουλο/Χαράλαμπο Ανθόπουλο/Κώστα Χρυσόγono* (επιμ.), Η διαδικασία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας και οι ερμηνευτικές της αμφιλογίες, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2010, σ. 15 επ. (17 επ.).

⁵ Η ονομαστική ψηφοφορία θεσπίστηκε με την συνταγματική αναθεώρηση του 1986, ενώ η αρχική διατύπωση στο Σύνταγμα του 1975 προέβλεπε μυστική ψηφοφορία. Ο λόγος μετατροπής της ψηφοφορίας από μυστική σε ονομαστική ήταν η χρήση το 1985 εγχρώμων ψηφοδελτίων που θεωρήθηκε ως προσπάθεια ελέγχου της ψήφου των βουλευτών.

τις αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας.⁶ Προς αντιστάθμισμα της ελλιπούς αυτής νομιμοποιητικής βάσεως⁷ το Σύνταγμα ορίζει στο άρθρο 32 παρ. 3 Σ ότι η απαιτούμενη πλειοψηφία για την εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας είναι τα δύο τρίτα του όλου αριθμού των βουλευτών. Σκοπός της διευρυμένης αυτής πλειοψηφίας είναι να αποδесμευτεί ο Πρόεδρος από την πολιτική παράταξη της καταγωγής του,⁸ προκειμένου να μπορέσει να ανταποκριθεί στον υπερκομματικό και συμβολικό χαρακτήρα της εθνικής ενότητας υπό την ιδιότητά του ως ρυθμιστή του πολιτεύματος.⁹ Με τον τρόπο αυτό εξυπηρετείται η αρχή της ενότητας,¹⁰ δεδομένου ότι επιδίωξη της αυξημένης αυτής πλειοψηφίας είναι να απολαμβάνει ο Πρόεδρος της ευρύτερης δυνατής πολιτικής συναινέσεως μέσω διακομματικών συμμαχιών και συνεννοήσεων.¹¹ Το πνεύμα αυτής της ενότητας φανερώνεται από τα πρακτικά της Ε΄ Αναθεωρητικής Βουλής και αποδεικνύεται περίτρανα από το πνεύμα πολιτικού ρεαλισμού και αναγκαιότητας που οδήγησε σε ανέφελη συγκατοίκηση Πρωθυπουργού και Προέδρου της Δημοκρατίας από αντίπαλες πολιτικές παρατάξεις.¹² Κατ' άλλη άποψη, ο σκοπός της διατάξεως δεν είναι η εκλογή Προέδρου με αυξημένη συναινετική πλειοψηφία, αλλά η εκλογή ενός ισχυρού πολιτικά Προέδρου της Δημοκρατίας, ικανού να ασκήσει αποτελεσματικά την αρμοδιότητα του ρυθμιστή του πολιτεύματος.¹³ Αν δεν συγκεντρωθεί η πλειοψηφία αυτή, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται ύστερα από πέντε

⁶ Βλ. *Ευάγγελο Βενιζέλο*, Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου Ι, Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 444.

⁷ Βλ. *Ευάγγελο Βενιζέλο*, όπ. ανωτ. (υποσ. 6), σ. 446.

⁸ Βλ. *Ιφιγένεια Καμτσιδου*, όπ. ανωτ. (υποσ. 4), σ. 21.

⁹ Βλ. *Κώστα Χ. Χρυσόγono*, Συνταγματική πραγματικότητα και φανταστικό Σύνταγμα, σε: *Ιφιγένεια Καμτσιδου/Αντώνη Μανιτάκη/Γιώργο Γεραπερίτη/Γιώργο Κατρούγκαλο/Σπυρίδωνα Βλαχόπουλο/Χαράλαμπο Ανθόπουλο/Κώστα Χρυσόγono* (επιμ.), *Η διαδικασία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας και οι ερμηνευτικές της αμφιλογίες*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2010, σ. 137 επ. (139).

¹⁰ Βλ. *Γιώργο Γεραπερίτη*, Πολιτική και καταστρατήγηση του Συντάγματος, σε: *Ιφιγένεια Καμτσιδου/Αντώνη Μανιτάκη/Γιώργο Γεραπερίτη/Γιώργο Κατρούγκαλο/Σπυρίδωνα Βλαχόπουλο/Χαράλαμπο Ανθόπουλο/Κώστα Χρυσόγono* (επιμ.), *Η διαδικασία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας και οι ερμηνευτικές της αμφιλογίες*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2010, σ. 61 επ. (68).

¹¹ Βλ. *Αντώνη Μανιτάκη*, Η συνταγματική συγκυρία της μεταπολιτευτικής δημοκρατίας, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα 1997, σ. 126.

¹² Βλ. *Γιώργο Γεραπερίτη*, όπ. ανωτ. (υποσ. 10), σ. 69. Η συγκατοίκηση αυτή μπορεί επίσης να δημιουργηθεί εκ του λόγου ότι η θητεία του Προέδρου της Δημοκρατίας είναι πενταετής, ενώ της Βουλής τετραετής, με αποτέλεσμα να δημιουργείται το ενδεχόμενο να πρέπει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας να συνυπάρξει μετά από βουλευτικές εκλογές με την κυβέρνηση που αντιτάχθηκε στην εκλογή του. Βλ. *Δημήτρη Θ. Τσάτσο*, Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος Β΄, Οργάνωση και Λειτουργία της Πολιτείας, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1992, σ. 337.

¹³ Βλ. *Γιώργο Κατρούγκαλο*, Η εκλογή του Προέδρου και το «πραγματικό Σύνταγμα», σε: *Ιφιγένεια Καμτσιδου/Αντώνη Μανιτάκη/Γιώργο Γεραπερίτη/Γιώργο Κατρούγκαλο/Σπυρίδωνα Βλαχόπουλο/Χαράλαμπο Ανθόπουλο/Κώστα Χρυσόγono* (επιμ.), *Η διαδικασία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας και οι ερμηνευτικές της αμφιλογίες*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2010, σ. 83 επ. (88).

ημέρες. Αν δεν επιτευχθεί ούτε στη δεύτερη ψηφοφορία η οριζόμενη πλειοψηφία, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται ακόμη μια φορά ύστερα από πέντε ημέρες, οπότε εκλέγεται Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκείνος που συγκέντρωσε την πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών. Σε περίπτωση μη εκπληρώσεως των όρων πλειοψηφίας της διατάξεως του άρθρου 32 παρ. 3 Σ, ενεργοποιείται η διάταξη του άρθρου 32 παρ. 4 Σ, σύμφωνα με την οποία, η Βουλή διαλύεται μέσα σε δέκα ημέρες από την ψηφοφορία και προκηρύσσεται εκλογή για ανάδειξη νέας Βουλής, η οποία μετά από την εκλογή της θα εκλέξει Πρόεδρο της Δημοκρατίας με πλειοψηφία τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών. Σε περίπτωση μη επιτεύξεως της πλειοψηφίας αυτής επαναλαμβάνεται η ψηφοφορία μέσα σε πέντε ημέρες και απαιτείται πλέον απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών. Τέλος, σε περίπτωση που δεν εκπληρωθεί και πάλι ο όρος της απόλυτης πλειοψηφίας, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται ακόμη μια φορά ύστερα από πέντε ημέρες μεταξύ των δυο προσώπων που πλειοψήφησαν και Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται όποιος συγκεντρώσει τη σχετική πλειοψηφία. Στην υποθετική περίπτωση που στην τελευταία ψηφοφορία και οι δύο μοναδικοί υποψήφιοι ισοψηφήσουν, η λύση θα μπορούσε να δοθεί μέσω της κληρώσεως, η οποία συνιστά γενική αρχή του δημοσίου δικαίου.¹⁴ Ωστόσο, ορθότερο θα ήταν να λάβει χώρα τέταρτη ψηφοφορία μεταξύ των ιδίων προσώπων, σύμφωνα με το άρθρο 67 παρ. 2 Σ.¹⁵ Στην περίπτωση επόμενης ισοψηφίας η λύση θα μπορούσε να δοθεί μέσω κληρώσεως ή το κενό θα μπορούσε να συμπληρωθεί μέσω του Κανονισμού της Βουλής.¹⁶ Επίσης στην υποθετική περίπτωση που ο ένας από τους σχετικώς πλειοψηφήσαντες δεν επιθυμεί να παραμείνει υποψήφιος στην πέμπτη ψηφοφορία, Πρόεδρος της Δημοκρατίας θα εκλεγεί ο τελευταίος εναπομείνας υποψήφιος ακόμα και αν απουσιάζουν από την ψηφοφορία 299 βουλευτές.¹⁷ Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας συνιστά κυβερνητική πράξη που δεν ελέγχεται δικαστικά.¹⁸ Ο έλεγχος του κύρους της εκλογής υπάγεται στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Βουλής.¹⁹

¹⁴ Βλ. *Ευάγγελο Βενιζέλο*, όπ. ανωτ. (υποσ. 6), σ. 447.

¹⁵ Βλ. *Αθανάσιο Γ. Ράικο*, *Συνταγματικό Δίκαιο*, Οργανωτικό Μέρος II, 4^η έκδοση, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σ. 34 επ.

¹⁶ Βλ. *Αθανάσιο Γ. Ράικο*, όπ. ανωτ. (υποσ. 15), σ. 34 επ.

¹⁷ Βλ. *Κώστα Γ. Μαυριά*, *Συνταγματικό Δίκαιο*, τέταρτη έκδοση επαυξημένη, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σ. 484.

¹⁸ Βλ. ΣτΕ 2862/1985 (Ολομ.) και *Φίλιππο Κ. Σπυρόπουλο*, *Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2006, σ. 327.

¹⁹ Βλ. *Αθανάσιο Γ. Ράικο*, όπ. ανωτ. (υποσ. 15), σ. 35 και *Κώστα Γ. Μαυριά*, όπ. ανωτ. (υποσ. 17), σ. 486.

III. Η προβληματική

Η συνταγματική πρόβλεψη της διαλύσεως της Βουλής σε περίπτωση μη επιτεύξεως της απαιτούμενης πλειοψηφίας των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών αποτελεί έκφραση της ιστορικής βουλήσεως του συντακτικού νομοθέτη²⁰ να λειτουργεί η σχετική ρύθμιση ως αντίβαρο στο πρωθυπουργικό κράτος και υπό αυτή την έννοια ως αντιπολιτευτική προνομία.²¹ Ο τρόπος αυτός αναδείξεως του Προέδρου της Δημοκρατίας βρίσκεται σε αναντιστοιχία με το συμβολικό του ρόλο που του επιφυλάσσει το ισχύον Σύνταγμα κυρίως μετά από την αναθεώρηση του 1986.²² Είναι γεγονός ότι μετά από την αφαίρεση με την αναθεώρηση του 1986²³ της δυνατότητας στον Πρόεδρο να διαλύει τη Βουλή, το «βέτο» της αντιπολιτεύσεως στην εκλογή του Προέδρου συνιστά «το μόνο θεσμικό αντίβαρο στις ακρότητες του πρωθυπουργοκεντρισμού»²⁴ και συνεπώς υφίσταται ως αντικειμενικό «αντίβαρο» σε μια κυβερνητική πλειοψηφία, η οποία έχει χάσει την εμπιστοσύνη του εκλογικού σώματος.²⁵ Υπό αυτή την έννοια, οι διατάξεις του άρθρου 32 Σ αναφέρονται στη διασφάλιση της ομαλής λειτουργίας της δημοκρατικής αρχής.²⁶ Μια βαθιά και ριζική δικαιοπολιτική διαφωνία καθιστά συνταγματικά θεμιτή την προσφυγή στην κατά το άρθρο 32 Συντ. εσχάτη λύση των εκλογών.²⁷ Η απειλή της προσφυγής στις κάλπες συνιστά ένα αποτελεσματικό μέσο πίεσεως στην εκάστοτε κυβέρνηση, προκειμένου να προβεί σε συναινετικές επιλογές και να αποφύγει τις εκλογές σε χρόνο που η ίδια δεν θα είχε επιλέξει.²⁸ Η πρόωρη διάλυση της Βουλής και η προσφυγή στις κάλπες είναι

²⁰ Βλ. *Αλέξανδρο Απ. Μαντζούτσο*, Δεν αντίκειται στο Σύνταγμα η μέσω της μη-συναίνεσης στην εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας σκόπιμη πρόκληση εκλογών για οποιονδήποτε λόγο, διαθέσιμο σε: <http://manesis.blogspot.gr/2009/07/>.

²¹ Βλ. *Γιώργο Γεραπετρίτη*, όπ. ανωτ. (υποσ. 10), σ. 70. Σύμφωνα μάλιστα με τον *Γιώργο Κατρούγκαλο*, όπ. ανωτ. (υποσ. 13), σ. 89, όπ. περαιτ. παραπ, η διάλυση της Βουλής βρίσκεται σε προφανή αρμονία με τη δημοκρατική αρχή, καθώς επιτρέπει την πιστότερη δήλωση της βουλήσεως του εκλογικού σώματος και εισάγει ένα από τα ελάχιστα αντίβαρα στην πρωθυπουργική παντοδυναμία.

²² Βλ. *Γιάννη Α. Τασόπουλο*, Τα θεσμικά αντίβαρα της εξουσίας και η αναθεώρηση του Συντάγματος, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2007, σ. 69.

²³ Στο Σύνταγμα του 1975 (άρθρο 41 παρ. 1), προβλεπόταν ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, αν διαπίστωνε δυσαρμονία μεταξύ κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας και βουλήσεως του εκλογικού σώματος, είχε την αρμοδιότητα να διαλύσει τη Βουλή, προκειμένου η προσφυγή στις κάλπες να διορθώσει αυτή την αναντιστοιχία.

²⁴ Βλ. *Νίκο Αλιβιζάτο*, «Το ΠΑΣΟΚ δεν προσβάλλει το Σύνταγμα», Συνέντευξη, Εφημερίδα Καθημερινή, 26.7.2009, διαθέσιμο σε: <http://manesis.blogspot.gr/2009/07/>.

²⁵ Βλ. *Δημήτρη Χαραλάμπε*, Έσχατη μεν, λύση δε, Εφημερίδα Ελευθεροτυπία, 26.7.2009, διαθέσιμη σε: <http://manesis.blogspot.gr/2009/07/> και <http://www.enet.gr/?i=issue.el.home&date=26/07/2009&id=67106>.

²⁶ Βλ. *Δημήτρη Χαραλάμπε*, όπ. ανωτ. (υποσ. 25).

²⁷ Βλ. *Αίλα Παπαδοπούλου*, Έσχατο μέσο για ριζική πολιτική διαφωνία οι εκλογές, διαθέσιμο σε: <http://manesis.blogspot.gr/2009/07/>.

²⁸ Βλ. *Γιάννη Α. Τασόπουλο*, όπ. ανωτ. (υποσ. 22), σ. 69.

μια γνωστή εκ των προτέρων θεσμική πιθανότητα, την οποία οι πολιτικές δυνάμεις καλούνται, ανάλογα με τις περιστάσεις και τον συσχετισμό δυνάμεων τους,²⁹ να ενεργοποιήσουν ή όχι.³⁰ Αφήνει όμως το περιθώριο να οδηγήσει την προβλεπόμενη στο Σύνταγμα διαδικασία σε εργαλειακή χρήση³¹ με κίνητρο την εξυπηρέτηση πολιτικών σκοπιμοτήτων και όχι την εκλογή Προέδρου που θα χαίρει ευρείας αποδοχής από το νομοθετικό σώμα, δεδομένου και του χαρακτηρισμού του στο άρθρο 30 Σ ως ρυθμιστή του πολιτεύματος.³² Ο κίνδυνος αυτός δεν παρουσιάζεται δυστυχώς ως υποθετικός, αλλά έχει επιβεβαιωθεί και στην πράξη. Το 1990 η διαδικασία της προεδρικής εκλογής οδήγησε σε διάλυση της Βουλής με σκοπό την πρόκληση πρόωρων εκλογών για την ανάδειξη αυτοδύναμης Κυβερνήσεως. Το 2009 επίσης η αξιωματική αντιπολίτευση δήλωσε ότι δεν θα συναινέσει στην ανανέωση της θητείας του Προέδρου της Δημοκρατίας (*Κάρολου Παπούλια*), όχι επειδή είχε αντιρρήσεις για το πρόσωπό του, αλλά διότι πίστευε ότι προείχε το συμφέρον του τόπου που επέβαλε την άμεση αλλαγή κυβερνήσεως. Δήλωσε μάλιστα ότι μετά από τη διεξαγωγή εκλογών θα προτείνει την ανανέωση της θητείας του Προέδρου. Πολύ νωπό είναι επίσης το παράδειγμα της παρεμποδίσεως της προεδρικής εκλογής το 2014 εκ μέρους της αξιωματικής αντιπολιτεύσεως με σκοπό την πρόωρη διεξαγωγή εκλογών.

Ερώτημα ανακύπτει εάν αυτού του είδους η μεθόδευση πρόωρων εκλογών συνιστά καταστρατήγηση της υφιστάμενης συνταγματικής διατάξεως, με το σκεπτικό ότι χωρίς να αλλοιώνεται το γράμμα επέρχεται αλλοίωση στο πνεύμα και το σκοπό αυτής. Υποστηρίζεται μάλιστα ότι η δήλωση εκ μέρους κόμματος ότι δεν θα ψηφίσει κανέναν υποψήφιο Πρόεδρο με σκοπό την πρόωρη προσφυγή σε εκλογές οδηγεί σε πρόωρη διάλυση της Βουλής για λόγο που δεν προβλέπει ούτε επιτρέπει το Σύνταγμα

²⁹ Τη λογική της σχετικής διατάξεως εξήγησε και ο *Κωνσταντίνος Τσάτσος*: «Η σκέψις του νομοθέτου, καθ' όσον γνωρίζω, ήτο η ακόλουθος: δεν θέλω Πρόεδρον ενός κόμματος, εκείνου που θα έχει 160, 165, 170· θέλω Πρόεδρον, τον οποίον θα εκλέξη, μετά συμβιβασμόν, η πλειοψηφία με την αντιπολίτευσιν, ώστε να είναι κοινής εμπιστοσύνης [...] να αναγκάση την Βουλήν να εγκαταλείψη τον Κομματικόν Πρόεδρον της Πλειοψηφίας, να προσέλθη προς την αντιπολίτευσιν και να πη: έχω 160, έχω 165, έχω 170, δεν φθάνω στους 200, έλα να βρούμε έναν άνθρωπο, κοινής εμπιστοσύνης». Βλ. *Δημήτριο Χλωρό*, Πρακτικά των συνεδριάσεων των Υποεπιτροπών της επί του Συντάγματος 1975 Κοινοβουλευτικής Επιτροπής, σ. 132.

³⁰ Βλ. *Κώστα Μποτόπουλο*, Άποψη, διαθέσιμη σε: <http://manesis.blogspot.gr/2009/07/>.

³¹ Βλ. Εισήγηση του Εισηγητή της Αντιπολιτεύσεως *Δημητρίου Τσάτσου*, Συνεδρίαση Επιτροπής Συντάγματος 14.3.1975, σ. 320, σύμφωνα με τον οποίο, «εφόσον είναι σχεδόν βέβαιο ότι πάντοτε θα οδηγούμεθα εις διάλυσιν, η ρύθμισις αυτή θα αποτελή τέχνασμα δια την μετατροπήν του συστήματος εις Προεδρικόν ή ημιπροεδρικόν και η προεκλογική εκστρατεία θα γίνεται από τους υποψηφίους Προέδρους».

³² Βλ. *Ξενοφώντα Κοντιάδη*, Άρθρο 32 Σ, όπ. ανωτ. (υποσ. 1), σ. 805 επ., αρ. περιθ. 16 και τον ίδιο, Το ανορθολογικό μας Σύνταγμα. Γιατί απέτυχαν οι πολιτικοί θεσμοί;, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2015, σ. 99.

με αποτέλεσμα τον σφετερισμό της αρμοδιότητας για πρόωρη διάλυση της Βουλής.³³ Κατ' αντίστοιχη θέση, η σχετική ενέργεια συνιστά «κατάχρηση εξουσίας», δεδομένου ότι η άρνηση συμπράξεως δεν συναρτάται προς την καταλληλότητα προσώπου του Προέδρου, αλλά υπαγορεύεται από σκοπό ξένο και άσχετο, την πρόωρη αναρρίχηση της αντιπολιτεύσεως στην κυβέρνηση.³⁴ Υπό αυτή την έννοια, όταν ένα κόμμα δηλώσει εκ των προτέρων ότι δεν θα ψηφίσει τον υποδεικνυόμενο από τα άλλα κόμματα Πρόεδρο, προκειμένου να προκληθούν εκλογές, και μετά από την διεξαγωγή εκλογών τον ψηφίσει, τότε μια σοβαρή ρύθμιση του Συντάγματος υποβιβάζεται σε περίγελο, καθώς περιφρονείται εξόφθαλμα το νόημά της.³⁵ Δοθέντων των ανωτέρω, υποστηρίζεται ότι αν το κόμμα προτείνει μετά από τις εκλογές το ίδιο πρόσωπο που αρνείται να υποστηρίξει πριν από τις εκλογές, υπάρχει τεκμήριο εργαλειακής χρήσεως της διατάξεως (μετατροπή του μέσου δηλαδή των εκλογών σε «σκοπό» και του σκοπού της – δηλαδή της αναδείξεως του Προέδρου – σε «μέσο») και λαμβάνει χώρα καταστρατήγηση του Συντάγματος.³⁶

Είναι γεγονός ότι η περιγραφείσα πρακτική φαίνεται ως καταχρηστική, ωστόσο, η σχετική διάταξη πρέπει να ερμηνευθεί υπό το πρίσμα της δημοκρατικής αρχής, η οποία συνιστά το βασικότερο ερμηνευτικό εργαλείο για την ανάλυση διατάξεων διαδικαστικού χαρακτήρα.³⁷ Καμία διάταξη του Συντάγματος δεν επιβάλλει στους βουλευτές να μετάσχουν σε μια ψηφοφορία αν δεν επιθυμούν.³⁸ Ως εκ τούτου,

³³ Έτσι ο Γιώργος Κασσιμάτης, Συνταγματική εκτροπή οι εκλογές για Παπούλια!, Συνέντευξη, Εφημερίδα Το Παρόν, 12.7.2009, διαθέσιμο σε: <http://manesis.blogspot.gr/2009/07/>, σύμφωνα με τον οποίο, η Βουλή διαλύεται πρόωρα μόνον για τους λόγους που απαριθμούνται περιοριστικά στο Σύνταγμα και η διάλυση της Βουλής λόγω μη επιτεύξεως της εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας πρέπει να ερμηνεύεται συσταλτικά και περιοριστικά.

³⁴ Βλ. Στέφανο Ματθία, Επανεκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας, Εφημερίδα Καθημερινή, 29.7.2009, διαθέσιμο σε: <http://manesis.blogspot.gr/2009/07/>.

³⁵ Βλ. Δημήτρη Τσάτσο, Μην κάνετε το Σύνταγμα «περίγελο», Συνέντευξη, Εφημερίδα Καθημερινή, 19.7.2009, διαθέσιμο σε: <http://manesis.blogspot.gr/2009/07/>, σύμφωνα με τον οποίο, οι πολιτικοί λόγοι της αποφάσεως ενός κόμματος να μην ψηφίσει Πρόεδρο αποτελούν εσωτερικό στοιχείο της διαδικασίας εκλογής και ελέγχονται συνταγματικά, καθώς ορισμένοι από αυτούς εμπεριέχονται ή υπονοούνται στο άρθρο 32 Σ. Ομοίως και ο Κώστας Χ. Χρυσόγονος, όπ. ανωτ. (υποσ. 9), σ. 143 κάνει λόγο για καταστρατήγηση του Συντάγματος στην περίπτωση της προαγγελίας της αρχικής καταψηφίσεως του Προέδρου και την υπερψηφίση του ίδιου προσώπου μετά από τη μεσολάβηση βουλευτικών εκλογών.

³⁶ Βλ. Τάκη Βιδάλη, Αποψη, διαθέσιμη σε: <http://manesis.blogspot.gr/>.

³⁷ Βλ. Ξενοφώντα Κοντιάδη, Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας μεταξύ συνταγματικής μηχανικής και συνταγματικής δεοντολογίας, ΔτΑ 2009, σ. 1087 επ. (1099 επ.) και Σπυρίδωνα Βλαχόπουλο, Τα δυσδιάκριτα όρια μεταξύ σεβασμού του Συντάγματος και πολιτικής πρακτικής, σε: Ιφιγένεια Καμτσιδου/Αντώνη Μανιτάκη/Γιώργο Γεραπετρίτη/Γιώργο Κατρούγκαλο/Σπυρίδωνα Βλαχόπουλο/Χαράλαμπο Ανθόπουλο/Κώστα Χρυσόγονο, Η διαδικασία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας και οι ερμηνευτικές της αμφιλογίες, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2010, σ. 93 επ. (96).

³⁸ Βλ. Νίκο Αλιβιζάτο, όπ. ανωτ. (υποσ. 24).

δεν πρέπει να παραγνωρίζεται ότι η πρόωρη διάλυση της Βουλής προβλέπεται ως μια εναλλακτική θεσμική διαδικασία³⁹ σε περίπτωση που δεν επιτευχθεί η απαιτούμενη κοινοβουλευτική πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών. Η απειλή της πρόωρης διαλύσεως της Βουλής αποτελεί συνεπώς ένα εγγενές αρνητικό ενδεχόμενο που ενυπάρχει στη ρύθμιση του άρθρου 32 Σ.⁴⁰ Ως εκ τούτου, εφόσον μια ενέργεια δεν απαγορεύεται ρητά από την οργανωτική συνταγματική διάταξη, δεν μπορεί να εκληφθεί ως παραβίαση του Συντάγματος και δεν συνεπάγεται νομικές κυρώσεις, ακόμα και αν η συγκεκριμένη ενέργεια δεν συνάδει με το πνεύμα και το σκοπό της διατάξεως.⁴¹ Περαιτέρω, τονίζεται ότι δεν προβλέπεται στην οικεία συνταγματική διάταξη υποχρέωση συζητήσεως ή αιτιολογήσεως της ψήφου και η όποια ερμηνευτική αποδοχή της επιβολής αιτιολογήσεως θα οδηγούσε σε προσχηματικές αιτιολογήσεις,⁴² κατά το πρότυπο της προκηρύξεως πρόωρων εκλογών κατ' επίκληση θέματος εξαιρετικής σημασίας, σύμφωνα με το άρθρο 41 παρ. 2 Σ.⁴³ Τα παραγωγικά αίτια της βουλήσεως των βουλευτών δεν ενδιαφέρουν το συνταγματικό δίκαιο καθώς δεν τίθεται ζήτημα συνταγματικού ελέγχου του *forum internum* του βουλευτή.⁴⁴ Είναι γεγονός ότι τα παραγωγικά αίτια της βουλήσεως των βουλευτών δεν θα μπορούσαν να ελεγχθούν, ακόμα και αν υφίστατο εξειδικευμένο δικαιοδοτικό συνταγματικό όργανο που θα έλεγχε τη διαδικασία της προεδρικής εκλογής.⁴⁵ Και αυτό διότι, σύμφωνα με το άρθρο 60 παρ. 1 Σ «Οι βουλευτές έχουν απεριόριστο το δικαίωμα της γνώμης και της ψήφου κατά συνείδηση». Η προσφυγή στη λαϊκή ετυμηγορία δεν συνιστά απαραίτητως καταστρατήγηση του Συντάγματος, δεδομένου ότι προβλέπεται στη συνταγματική διάταξη.⁴⁶ Το ίδιο το Σύνταγμα προβλέπει την εκλογή Προέδρου με αυξημένη κοινοβουλευτική πλειοψηφία και σε περίπτωση μη επιτεύξεως αυτής τη διεξαγωγή εκλογών.⁴⁷ Είναι επιθυμητό να συνυφαίνεται η τήρηση του Συντάγματος

³⁹ Βλ. Βλ. Αντώνη Μανιτάκη, Παραβίαση του Συντάγματος, καταστρατήγησή του ή απλώς συνταγματική απρέπεια;, σε: Ιφιγένεια Καμτσιδου/Αντώνη Μανιτάκη/Γιώργο Γεραπετρίτη/Γιώργο Κατρούγκαλο/Σπυρίδωνα Βλαχόπουλο/Χαράλαμπο Ανθόπουλο/Κώστα Χρυσόγονο (επιμ.), Η διαδικασία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας και οι ερμηνευτικές της αμφιλογίες, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2010, σ. 39 επ. (50).

⁴⁰ Βλ. Σπυρίδωνα Βλαχόπουλο, όπ. ανωτ. (υποσ. 37), σ. 101.

⁴¹ Βλ. Σπυρίδωνα Βλαχόπουλο, όπ. ανωτ. (υποσ. 37), σ. 101.

⁴² Βλ. Ξενοφώντα Κοντιάδη, Άρθρο 32 Σ, όπ. ανωτ. (υποσ. 1), σ. 809 επ., αρ. περιθ. 28.

⁴³ Βλ. Άλκη Δερβιτσιώτη, Άποψη σε: <http://manesis.blogspot.gr/2009/07/>.

⁴⁴ Βλ. Αλέξανδρο Απ. Μανιζούτσο, όπ. ανωτ. (υποσ. 20).

⁴⁵ Βλ. Κ. Χρυσόγονο, όπ. ανωτ. (υποσ. 9), σ. 144.

⁴⁶ Βλ. Ξενοφώντα Κοντιάδη, Άρθρο 32 Σ, όπ. ανωτ. (υποσ. 1), σ. 811, αρ. περιθ. 33.

⁴⁷ Βλ. Αντώνη Μανιτάκη, όπ. ανωτ. (υποσ. 39), σ. 51.

από την ευπρέπεια των συνταγματικών και πολιτικών υποκειμένων,⁴⁸ η τήρηση όμως του Συντάγματος δεν μπορεί να εξαρτάται από αυτήν.⁴⁹ Συνεπώς, το ζήτημα της συμβατότητας ή μη της στάσεως των κομμάτων με τη διάταξη του Συντάγματος δεν πρέπει να κρίνεται με όρους πολιτικής ορθότητας, ηθικο-πολιτικής τάξεως ή συνταγματικής δεοντολογίας,⁵⁰ αλλά αποκλειστικά και μόνο με κριτήρια συνταγματικότητας.⁵¹ Μια ανάρμοστη προς το Σύνταγμα συμπεριφορά ενός κόμματος, το στιγματίζει ηθικο-πολιτικά, δεν το χρεώνει όμως την απαξία της παραβίασεως του Συντάγματος.⁵² Σε διαφορετική περίπτωση θα λάμβανε χώρα μια αδικαιολόγητη διεύρυνση της συνταγματικής κανονιστικότητας, συρρικνώνοντας το πεδίο της πολιτικής και καταλογίζοντας στο Σύνταγμα αυτό που λογικά ανάγεται στην πολιτική.⁵³ Οι λόγοι για τους οποίους λαμβάνεται η απόφαση της πρόωρης διαλύσεως της Βουλής θα αξιολογηθούν εν τέλει από το εκλογικό σώμα και νομική υποχρέωση κόμματος ή βουλευτή να μετάσχει με συγκεκριμένο τρόπο στην ψηφοφορία ή να μη μετάσχει δεν υφίσταται.⁵⁴ Ως εκ τούτου, η εργαλειακή χρήση του άρθρου 32 Σ δεν εγείρει ζήτημα παραβίασεως ή καταστρατηγήσεως του Συντάγματος, αλλά «ζήτημα συνταγματικής ορθότητας», υπό την έννοια ότι τέτοιου είδους συμπεριφορά είναι συνταγματικά ανεκτή, αλλά ηθικο-πολιτικά μη αποδεκτή.⁵⁵

IV. Οι εναλλακτικές επιλογές

Πέραν του ζητήματος της συνταγματικότητας της προσηματικής πρόωρης διαλύσεως της Βουλής, η αναδρομή στην πρόσφατη συνταγματική ιστορία από το 1975 και έπειτα συνηγορεί στην δικαιοπολιτική ανάγκη αναθεωρήσεως της σχετικής διατάξεως εκλογής του Προέδρου. Η ανάθεση στη «μονήρη Βουλή» της εκλογής του

⁴⁸ Έτσι ο *Χαράλαμπος Ανθόπουλος*, Προεδρική εκλογή και συνταγματική ορθότητα, σε: *Ιφιγένεια Καμισίδου/Αντώνη Μανιτάκη/Γιώργο Γεραπετρίτη/Γιώργο Κατρούγκαλο/Σπυρίδωνα Βλαχόπουλο/Χαράλαμφο Ανθόπουλο/Κώστα Χρυσόγονο* (επιμ.), *Η διαδικασία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας και οι ερμηνευτικές της αμφιλογίες*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2010, σ. 105 επ. (105 επ.). Αντίθ. *Γιώργος Κατρούγκαλος*, *Η εκλογή του Προέδρου και το «πραγματικό Σύνταγμα»*, διαθέσιμο σε: <http://manesis.blogspot.gr/>, σύμφωνα με τον οποίο, οι κατασκευές του ιταλικού συνταγματικού δικαίου περί *correttezza costituzionale*, ως κανόνων με «ασθενέστερη ηθικο-πολιτική δεσμευτικότητα σε σχέση με τις συνθήκες του πολιτεύματος, με την έννοια ότι μπορούν να παραμεριστούν εάν υπάρχει συνταγματικά αποχρών λόγος για την απόκλιση από αυτούς» είναι εντελώς ξένες στο ελληνικό συνταγματικό δίκαιο.

⁴⁹ Βλ. *Ξενοφώντα Κοντιάδη*, Άρθρο 32 Σ, όπ. ανωτ. (υποσ. 1), σ. 812 επ., αρ. περιθ. 34.

⁵⁰ Βλ. *Αντώνη Μανιτάκη*, όπ. ανωτ. (υποσ. 39), σ. 40.

⁵¹ Βλ. *Ιφιγένεια Καμισίδου*, όπ. ανωτ. (υποσ. 4), σ. 32.

⁵² Βλ. *Αντώνη Μανιτάκη*, όπ. ανωτ. (υποσ. 39), σ. 44.

⁵³ Βλ. *Αντώνη Μανιτάκη*, όπ. ανωτ. (υποσ. 39), σ. 53.

⁵⁴ Βλ. *Γιάννη Δρόσο*, Πολιτικό ζήτημα η εκλογή του Προέδρου, *Εφημερίδα Τα ΝΕΑ*, 22.7.2009, διαθέσιμο σε: <http://manesis.blogspot.gr/2009/07/>.

⁵⁵ Βλ. *Χαράλαμφο Ανθόπουλο*, όπ. ανωτ. (υποσ. 48), σ. 123.

αρχηγού του κράτους που θα μπορεί να αντιτάσσεται στη βούλησή της φαίνεται να είναι προσαρμοσμένη στα μέτρα μιας περιστασιακής πλειοψηφίας της πρώτης μεταδικτατορικής Βουλής.⁵⁶ Προ της προτάσεως συγκεκριμένης λύσεως σκόπιμη κρίνεται η ανεύρεση εναλλακτικών δυνατοτήτων.

Πρώτον, ερώτημα ανακύπτει εάν θα ήταν δικαιοπολιτικά ορθότερο ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας να εκλέγεται πλέον όχι εμμέσως από τη Βουλή, αλλά άμεσα από τον λαό. Το σύστημα αυτό υιοθετείται λ.χ. στην Αυστρία,⁵⁷ τη Γαλλία,⁵⁸ την Ιρλανδία⁵⁹ και την Ισλανδία.⁶⁰ Η άμεση εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας από τον λαό θα αποσυνέδεε την εκλογή του από την πρόωρη προσφυγή στις κάλπες και εν γένει από τα όποια προβλήματα η προσφυγή αυτή συνεπιφέρει, εξασφαλίζοντας κατά κάποιον τρόπο συνθήκες ομαλού πολιτικού βίου.⁶¹ Ωστόσο, η άμεση εκλογή δεν συνάδει με τις αποψλωμένες αρμοδιότητές του στο πλαίσιο ενός κοινοβουλευτικού συστήματος και προπάντων με την ανάγκη επιτεύξεως συναινετικών λύσεων με στόχο την εκλογή ενωτικών προσώπων που θα συνέδραμαν στην εκτόνωση ακραίων πολιτικών συγκρούσεων σε ακανθώδεις πολιτικές ή θεσμικές περιστάσεις.⁶² Με τον τρόπο αυτό, αναιρείται το συναινετικό στοιχείο του θεσμού του Προέδρου.⁶³ Επίσης ελλοχεύει ο κίνδυνος της δημιουργίας μιας αέναης προεκλογικής περιόδου και των συνεπειών παροχολογίας και ακυβερνησίας που αυτή συνεπάγεται.⁶⁴ Περαιτέρω, η άμεση εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας μπορεί να οδηγήσει σε ένα λανθάνον σύστημα ημιπροεδρικής διακυβερνήσεως συνοδευόμενη ενδεχομένως και με την ενίσχυση των αρμοδιοτήτων του.⁶⁵ Ως εκ τούτου, η άμεση εκλογή του Προέδρου συνιστά αλλοίωση του κοινοβουλευτικού χαρακτήρα του πολιτεύματος.⁶⁶

⁵⁶ Βλ. *Αριστόβουλο Ι. Μάνεση*, Η νομικοπολιτική θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας κατά το κυβερνητικό σχέδιο του Συντάγματος, Αθήνα 1975, σ. 11.

⁵⁷ Βλ. άρθρο 60 Συντάγματος της Αυστρίας.

⁵⁸ Βλ. άρθρο 6 Συντάγματος της Γαλλίας.

⁵⁹ Βλ. άρθρο 12 Συντάγματος της Ιρλανδίας.

⁶⁰ Βλ. άρθρο 5 Συντάγματος της Ισλανδίας.

⁶¹ Βλ. *Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλο*, όπ. ανωτ. (υποσ. 2), σ. 429.

⁶² Βλ. *Ξενοφώντα Κοντιάδη*, όπ. ανωτ. (υποσ. 1), σ. 812, αρ. περιθ. 37.

⁶³ Βλ. *Στυλιανό-Ιωάννη Γ. Κουτνατζή*, Ενίσχυση αρμοδιοτήτων μέχρις ενός ορίου, Εφημερίδα Καθημερινή 12.6.2016, σ. 4, διαθέσιμο σε: <http://www.kathimerini.gr/863487/article/epikairothta/politikh/enisxysh-armodiothtwn-mexris-enos-orioy>.

⁶⁴ Βλ. *Θανάση Διαμαντόπουλο*, Θεσμικοπολιτικός ρόλος, εκλογή, αρμοδιότητες, Εφημερίδα Καθημερινή 12.6.2016, σ. 4.

⁶⁵ Βλ. *Ξενοφώντα Κοντιάδη*, Άρθρο 32 Σ, όπ. ανωτ. (υποσ. 1), σ. 812, αρ. περιθ. 37.

⁶⁶ Βλ. *Ευάγγελο Βενιζέλο*, Συνταγματοπολιτικά προβλήματα της διαδικασίας εκλογής του νέου Προέδρου της Δημοκρατίας, σε: *του ιδίου*, Μελέτες Συνταγματικού Δικαίου 1980-1987, Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1987, σ. 119 επ. (129).

Δεύτερον, μια εκδοχή της άμεσης εκλογής θα ήταν η προσφυγή στις κάλπες για την εκλογή Προέδρου μόνο στην περίπτωση μη επιτεύξεως της απαιτούμενης κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας.⁶⁷ Αυτή ήταν η πρόταση περί συνταγματικής αναθεώρησης που υποβλήθηκε από τον Πρωθυπουργό *Αλέξη Τσίπρα* στις 25.7.2016.⁶⁸ Ίδια είναι και η θέση των *Χριστόφορου Βερναρδάκη, Ανδρέα Δημητρόπουλου, Κώστα Ζώρα, Ηλία Νικολόπουλου και Κώστα Χρυσόγονου* (επιτροπή *Κατρούγκαλου*).⁶⁹ Το επιχείρημα αυτό φέρει το πλεονέκτημα της αποδεσμεύσεως της εκλογής του Προέδρου από την προσφυγή στις κάλπες για τη διενέργεια βουλευτικών εκλογών. Εκλογές θα διεξάγονται μόνο για την εκλογή Προέδρου. Ωστόσο, είναι πολύ πιθανόν ότι η εν λόγω εκδοχή θα επιφορτισθεί τα γενικά μειονεκτήματα της άμεσης εκλογής του Προέδρου που περιγράφησαν ανωτέρω.

Τρίτον, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας θα μπορούσε να εκλέγεται από τη Βουλή με αυξημένη πλειοψηφία, η οποία σταδιακά θα απομειούται εάν δεν επιτυγχάνεται η απαιτούμενη κάθε φορά πλειοψηφία. Με τον τρόπο αυτό θα αποφευχθεί η ενδεχόμενη εργαλειακή προσφυγή στις κάλπες, αλλά θα αποδυναμωθεί ο ενωτικός χαρακτήρας του Προέδρου, καθώς θα είναι δυνατή η μονοκομματική στήριξη αυτού.⁷⁰

Τέταρτον, μια πρόταση θα ήταν η εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας μέσω συνεχών εκλογών. Ως εκ τούτου, για την ανάδειξη του θα πρέπει να προβλέπεται αυξημένη πλειοψηφία των δύο τρίτων του όλου αριθμού των βουλευτών, αν αυτή δεν επιτευχθεί αυξημένη πλειοψηφία των τριών πέμπτων και οι ψηφοφορίες θα συνεχίζονται επ' αόριστον μέχρι την ανάδειξη του Προέδρου, χωρίς όμως να οδηγούν σε προσφυγή στις κάλπες σε περίπτωση αποτυχίας εκλογής Προέδρου συναινετικής αποδοχής. Με τον τρόπο αυτό, θα διασφαλισθεί η συναινετική εκλογή ενός υπερκομματικού Προέδρου, ο οποίος θα μπορεί σε κρίσιμες ώρες να διασφαλίσει την ενότητα.⁷¹ Μέσω του συστήματος αυτού εκφράστηκε η ελπίδα ότι τα κόμματα θα αναλάβουν την ευθύνη των πράξεών τους και κυρίως η αντιπολίτευση, γιατί αν δεν

⁶⁷ Βλ. *Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλο*, όπ. ανωτ. (υποσ. 2), σ. 429.

⁶⁸ Βλ. Η πρόταση Τσίπρα για τη συνταγματική αναθεώρηση, Εφημερίδα Καθημερινή, 26.7.2016, διαθέσιμο σε: <http://www.kathimerini.gr/868777/article/epikairothta/politikh/h-protash-tsipra-gia-th-syntagmatikh-anaθewrhsh>

⁶⁹ Πηγή: <http://www.naftemporiki.gr/story/1218899/to-sxedio-anatheorisis-tou-suntagmatos-apo-tin-omada-ergasias-upo-ton-g-katrougkalo>.

⁷⁰ Βλ. *Ξενοφώντα Κοντιάδη*, Άρθρο 32 Σ, όπ. ανωτ. (υποσ. 1), σ. 812, αρ. περιθ. 39.

⁷¹ Βλ. *Νίκο Κ. Παπαχρήστου*, Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2010, σ. 83.

υπάρχει Πρόεδρος λόγω θανάτου ή αδυναμίας εκτελέσεως των καθηκόντων του, τον αναπληρώνει ο Πρόεδρος της Βουλής, ο οποίος εκλέγεται μάλιστα με απλή πλειοψηφία.⁷² Ωστόσο, η εμπειρία από την δυσκολία επιτεύξεως συναινετικών επιλογών στην περίπτωση των ανεξαρτήτων διοικητικών αρχών –χωρίς βεβαίως τα μεγέθη να είναι συγκρίσιμα-⁷³ έχει αποδείξει ότι η προϋπόθεση κομματικών συναινέσεων δύσκολα επιτυγχάνεται, με αποτέλεσμα για μεγάλο χρονικό διάστημα να μένουν κενές πολλές θέσεις μελών ανεξαρτήτων αρχών.⁷⁴ Ως εκ τούτου, εύλογα εκφράζεται η ανησυχία ότι θα οδηγηθούμε σε ατελέσφορες ατέρμονες και αδιέξοδες επαναλήψεις ψηφοφοριών χωρίς να επιτυγχάνεται η απαιτούμενη πλειοψηφία.⁷⁵

Πέμπτον, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας θα μπορούσε να εκλέγεται από ένα μεικτό εκλεκτορικό σώμα. Αναφορικά με τη σύνθεση του σώματος αυτού, η οποία ομολογουμένως είναι υψίστης σημασίας έχουν προταθεί αρκετές λύσεις. Μια από αυτές, διατυπωμένη από τον *Αριστόβουλο Μάνεση*, είναι η σύνθεσή του από βουλευτές και ισάριθμους εκπροσώπους της τοπικής αυτοδιοικήσεως, εκλεγμένους κατά τρόπον, ώστε να διασφαλίζεται η συμμετοχή της μειοψηφίας.⁷⁶ Μια άλλη πρόταση των *Νίκου Αλιβιζάτου*, *Παναγή Βουρλούμη*, *Γιώργου Γεραπετρίτη*, *Γιάννη Κτιστάκη*, *Στέφανου Μάνου* και *Φίλιππου Σπυρόπουλου*⁷⁷ είναι η δημιουργία εκλεκτορικού σώματος από τους εν ενεργεία βουλευτές, τους πρώην Προέδρους της Δημοκρατίας, τους πρώην Πρωθυπουργούς, τους πρώην Προέδρους της Βουλής και τους εν ενεργεία περιφερειάρχες και δημάρχους. Περαιτέρω, θα μπορούσε να συζητηθεί η συμμετοχή στο σχετικό σώμα μελών της ηγεσίας της δικαιοσύνης, μελών της εκτελεστικής εξουσίας, της Ολομελείας των Δικηγορικών Συλλόγων, του Προέδρου της Ακαδημίας Αθηνών, της Ολομελείας των ανεξαρτήτων αρχών και εν γένει προσωπικοτήτων εγνωσμένου κύρους. Μεγάλη έμφαση θα πρέπει να δοθεί, προκειμένου να μην υπεραντιπροσωπεύεται μια ομάδα έναντι κάποιας άλλης.⁷⁸ Πέραν της συνθέσεως του εκλεκτορικού αυτού σώματος, σημασία έχει και ο τρόπος αναδείξεώς του μέσω ενισχυμένης πλειοψηφίας. Σύμφωνα με την ανωτέρω πρόταση των έξι, Πρόεδρος θα

⁷² Βλ. *Ευάγγελο Βενιζέλο*, Πρακτικά Συνεδριάσεως της Βουλής 1.11.2009, σ. 194.

⁷³ Βλ. *Νίκο Κ. Παπαχρήστου*, όπ. ανωτ. (υποσ. 71), σ. 162.

⁷⁴ Βλ. την προβληματική από *Φερενίκη Παναγοπούλου-Κουτνατζή*, Περί του τρόπου επιλογής των μελών των ανεξαρτήτων αρχών, ΕφαρμογέςΔΔ 2016, σ. 133 επ. (134).

⁷⁵ Βλ. *Ξενοφώντα Κοντιάδη*, όπ. ανωτ. (υποσ. 1), σ. 813, αρ. περιθ. 41.

⁷⁶ Βλ. *Αριστόβουλο Ι. Μάνεση*, όπ. ανωτ. (υποσ. 56), σ. 11.

⁷⁷ Βλ. *Νίκο Αλιβιζάτο*, *Παναγή Βουρλούμη*, *Γιώργο Γεραπετρίτη*, *Γιάννη Κτιστάκη*, *Στέφανο Μάνο*, *Φίλιππο Σπυρόπουλο*, Ένα καινοτόμο Σύνταγμα για την Ελλάδα, Κείμενα εργασίας, 2016, σ. 168, διαθέσιμο σε: <http://www.f-1.gr/epaper/Syntagma/syntagma.html#p=1>.

⁷⁸ Βλ. *Θανάση Διαμαντόπουλο*, όπ. ανωτ. (υποσ. 64), σ. 4.

εκλέγεται ο υποψήφιος που συγκέντρωσε την πλειοψηφία των δύο τρίτων του ειδικού σώματος εκλεκτόρων, εάν η πλειοψηφία αυτή δεν επιτευχθεί, Πρόεδρος θα εκλέγεται αυτός που συγκέντρωσε τη πλειοψηφία των τριών πέμπτων, στη συνέχεια θα απαιτείται απόλυτη πλειοψηφία του συνόλου του ειδικού σώματος εκλεκτόρων και τέλος αν δεν επιτευχθεί και αυτή Πρόεδρος θα εκλέγεται ο υποψήφιος που συγκέντρωσε τις περισσότερες ψήφους. Η πρόταση αυτή έχει ως πλεονέκτημα ότι θα εξευρεθεί σε κάθε περίπτωση λύση, θα επιχειρηθεί να είναι συναινετική και δεν θα λαμβάνει χώρα εργαλειακή προσφυγή στις κάλπες. Αποφεύγει τη διάλυση της Βουλής ή τη στρεβλωτική αλλαγή του εκλογικού σώματος μεταξύ των ψηφοφοριών. Με τον τρόπο αυτό, παρέχονται εχέγγυα συναινέσεως, εφόσον περίπου το ήμισυ του εκλεκτορικού σώματος θα αποτελείται από πρόσωπα, εκ των προτέρων προσδιορισμένα, που θα βρίσκονται όμως, κατά κύριο λόγο, εκτός της κεντρικής πολιτικής σκηνής, και έτσι θα διευκολύνεται η εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας που θα εκπληρώσει αποτελεσματικά την ενοποιητική αποστολή του.⁷⁹

V. Η πρόταση

Από την ανάλυση όλων όσα προηγήθηκαν θα μπορούσαμε να καταλήξουμε στα ακόλουθα συμπεράσματα. *Πρώτον*, το υπάρχον σύστημα εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας έχει αποδειχθεί στην πράξη ότι μπορεί να οδηγήσει σε εργαλειακής φύσεως προσφυγή στις κάλπες. *Δεύτερον*, η άμεση εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας από τον λαό αποδεδειγμένα την εκλογή του από τις βουλευτικές εκλογές, δύναται όμως να οδηγήσει σε μη συναινετικές επιλογές και δεν συνάδει με την κοινοβουλευτική αρχή. *Τρίτον*, η εκλογή του Προέδρου με σχετική πλειοψηφία σε περίπτωση μη επιτεύξεως επαυξημένης πλειοψηφίας αίρει θεσμικά αδιέξοδα, αλλά και πάλι δεν συνάδει με την ενοποιητική αποστολή του Προέδρου, καθώς θα ήταν πολύ πιθανή η μονοκομματική επιλογή αυτού. *Τέταρτον*, η διεξαγωγή επαναλαμβανόμενων εκλογών για την ανάδειξη του Προέδρου μπορεί να οδηγήσει σε άσκοπη σπατάλη δυνάμεων και εν γένει σε μη επίτευξη λύσεως. *Πέμπτον*, η εκλογή του Προέδρου από ειδικό εκλεκτορικό σώμα που θα έχει τα εχέγγυα διευρυμένης συνθέσεως φέρει το πλεονέκτημα της απεμπλοκής της εκλογής του από τις βουλευτικές εκλογές, ωστόσο δεν είναι και πάλι βέβαιο ότι η επιλογή προσώπου θα είναι συναινετική, εάν η εκλογή δεν λάβει χώρα με επαυξημένη πλειοψηφία.

⁷⁹ Βλ. Στυλιανό-Ιωάννη Γ. Κουτνατζή, όπ. ανωτ. (υποσ. 63).

Σε μια προσπάθεια συνθέσεως των ανωτέρω προσωρινών συμπερασμάτων κρίνεται επιβεβλημένη η αλλαγή του ισχύοντος συστήματος, προκειμένου να μην εκκρεμεί η μομφή κατά των πολιτικών κομμάτων ότι αυτό σκοπίμως διατηρείται προς διατήρηση μικροπολιτικών σκοπιμοτήτων.⁸⁰ Προτείνεται η επιλογή τριών υποψηφίων Προέδρων από ειδικό εκλεκτορικό σώμα διευρυμένης συνθέσεως μέσω της συμμετοχής πρώην Προέδρων της Δημοκρατίας, πρώην Πρωθυπουργών, πρώην Προέδρων της Βουλής, εν ενεργεία περιφερειαρχών, δημάρχων, μελών της ηγεσίας της δικαιοσύνης, μελών της εκτελεστικής εξουσίας, της Ολομελείας των Δικηγορικών Συλλόγων, του Προέδρου της Ακαδημίας Αθηνών, της Ολομελείας των ανεξαρτήτων αρχών και εν γένει προσωπικοτήτων εγνωσμένου κύρους. Η Βουλή θα αποφασίζει με αυξημένη πλειοψηφία στην αρχή δύο τρίτων και σε περίπτωση μη επιτεύξεως της πλειοψηφίας τριών πέμπτων μεταξύ των τριών αυτών υποψηφίων που επελέγησαν από το εκλεκτορικό σώμα και σε περίπτωση πάλι μη επιτεύξεως της απαιτούμενης πλειοψηφίας των τριών πέμπτων θα διεξάγονται εκλογές για την ανάδειξη Προέδρου μεταξύ των επιλεγέντων υποψηφίων. Πρόκειται στην ουσία περί ενός μεικτού συστήματος, το οποίο σέβεται τον κοινοβουλευτικό χαρακτήρα του πολιτεύματος και δεν επιφορτίζεται με τα προβλήματα της άμεσης εκλογής από τον λαό. Ο λαός θα επιλέγει μεταξύ επιλεγέντων που θα πληρούν –στο μέτρο του ανθρωπίνως εφικτού- τα εχέγγυα μια συναινετικής λύσεως. Θα επιλέγει δηλαδή μεταξύ προσώπων που θα είναι κοινής αποδοχής. Και αυτού του είδους η προσφυγή στις κάλπες θα αποτελεί την εσχάτη λύση, η οποία θα είναι αποσυνδεδεμένη από τις όποιες πολιτικές σκοπιμότητες για την αλλαγή κυβερνήσεως.

IV. Αντί επιλόγου

Το υπάρχον σύστημα εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας προσφέρει πολλές ευκαιρίες για εργαλειακή χρήση του⁸¹ έχοντας οδηγήσει τη χώρα σε προσχηματική προσφυγή στις κάλπες προς εξυπηρέτηση μικροπολιτικών σκοπιμοτήτων. Στο πλαίσιο της παρούσης μελέτης προτείνεται στον αναθεωρητικό νομοθέτη η ανεύρεση μίας συνδυαστικής λύσεως. Η λύση αυτή συνίσταται στην επιλογή τριών υποψηφίων Προέδρων της Δημοκρατίας από ειδικό εκλεκτορικό σώμα διευρυμένης συνθέσεως, η εκλογή ενός από αυτών από τη Βουλή, η οποία θα αποφασίζει με αυξημένη πλειοψηφία στην αρχή δύο τρίτων και σε περίπτωση μη επιτεύξεως αυτής τριών πέμπτων. Τέλος,

⁸⁰ Βλ. *Νίκο Κ. Παπαχρήστου*, όπ. ανωτ. (υποσ. 71), σ. 240.

⁸¹ Βλ. *Χαράλαμπος Ανθόπουλο*, όπ. ανωτ. (υποσ. 3), σ. 307.

σε περίπτωση πάλι μη επιτεύξεως της απαιτούμενης πλειοψηφίας των τριών πέμπτων θα διεξάγονται εκλογές για την ανάδειξη Προέδρου μεταξύ των επιλεγέντων υποψηφίων.